

Л.В. Калініна,
кандидат педагогічних наук, професор;
В.О. Калінін,
викладач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

КОНТЕКСТНЕ ВКЛЮЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Дана стаття присвячена можливості формування професійної соціокультурної компетенції як складової професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови під час педагогічної практики у школі. Автори розглядають педагогічну практику як контекстне включення майбутнього вчителя іноземної мови у процес формування професійної компетентності.

У "Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті" підкреслено, що "держава повинна забезпечувати виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється... Виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу" [1: 2]. У зв'язку з цим змінюються і функції вчителя, його діяльність орієнтується на створення умов для саморозвитку суб'єктів учіння, формування і розвитку потреб та здібностей суб'єкта навчального процесу. За цих умов метою реформи вищої освіти на нових законодавчих і методологічних засадах є досягнення принципово нового рівня якості професійної підготовки фахівця у вищій школі. Постає проблема такої організації навчального процесу у ВНЗ, яка б дозволила з найменшими витратами часу сформувати кваліфікованого фахівця, здатного до творчої професійної діяльності.

У світлі нової мовної політики в Європі і в Україні акцент при підготовці майбутніх учителів іноземної мови зроблений на необхідність організації навчання іноземних мов у нових полікультурних умовах, які б дозволили педагогу достатньо повно реалізувати свою культурно свідому роль у побудові навчального й виховного середовища в школі, спонукаючи учнів до діалогу культур, сприйняття соціально-значущих духовно-естетичних цінностей. Звідси випливає необхідність формування професійної соціокультурної компетенції (ПСКК) майбутнього вчителя іноземної мови як ключової складової його професійної компетентності.

Результати проведеного нами дослідження також свідчать про те, що студенти ВНЗ потребують підвищення рівня своєї професійної соціокультурної підготовки, що виявляється в їх бажанні і намаганні засвоїти достатній обсяг професійно значущих знань, соціокультурних професійно-педагогічних умінь, розвинути здібності та набути необхідні якості, які забезпечать ефективне формування особистості учня, здатного брати участь у міжкультурному іншомовному спілкуванні.

Сутність поняття професійної компетентності було предметом розгляду в роботах І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало, М.В. Розова, Г.С. Монахова, Н.В. Кузьміної, В.А. Слатьоніна, В.П. Беспалько, М.Б. Євтуха, О.А. Дубасенюк, А.І. Пискунова, О.Є. Антонової, М.Є. Павлутенкова, А.К. Маркової, О.Є. Ломакіної та інших. Питанням інтеграції компонентів культури у процесі навчання іноземної мови присвячені роботи В.В. Сафонові, Ю.І. Пасова, Н.Ф. Бориско, Н.В. Ішханян, В.Т. Топалової, Н.К. Воробйової, А. Моль, О.О. Миролубова, С.Г. Тер-Миносової, Г.Д. Томахіна, О.Б. Гарнопольського, R. Lado, D. Brown, H. Erman, J. Harmer, A.D. Hirsh, J.L. Moreno, C. Kramsh, M. Wallace, A.R. Wright та інших.

У своїх працях учені досліджують процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах його теоретично-практичної підготовки у вузі, під час якої студенти отримують уявлення про професійно-навчальну рольову поведінку вчителя, про фактор взаємодії студента в системі роботи над професійною компетентністю, про ефективні й неефективні прийоми тощо.

Метою даної статті є спроба розглянути процес формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови засобами педагогічної технології "діалог культур" під час педагогічної практики. Вслід за С.І. Маслико, ми вважаємо педагогічну практику у школі контекстним включенням фахівців у процес формування власної професійної компетентності [4]. Початок цієї роботи приходить на VIII семестр і передбачає автономну діяльність студентів до формування їх професійної компетентності.

Формами педагогічної технології "діалог культур" були установча конференція та методична олімпіада. На установчих заняттях перед педагогічною практикою ми познайомили студентів з можливими графіками, схемами аналізу уроків. Спираючись на дослідження Л.І. Медведєвої, ми акцентували увагу на використанні педагогічної технології "діалог культур" [5: 80]. На нашу думку, уміння аналізувати (власну або своїх колег професійно-педагогічну діяльність) є невід'ємною частиною формування професійної компетентності майбутнього вчителя, яка розвиває мислення студентів, підвищує інтенсивність у їх пізнавальній діяльності, активізує теоретичні знання, призводить до усвідомлення необхідності наукової термінології і є оптимальним засобом інтеграції теоретичних знань з педагогіки, методики, психології.

Таким чином, розвиток умінь аналізувати є засобом формування професійної культури вчителя ІМ, підвищення професійної компетентності. При аналізі педагогічної технології діалог культур ми запропонували майбутнім учителям три рівні аналізу: поелементний, якісний, емерджентний представлені у вигляді схеми (рис. 1).

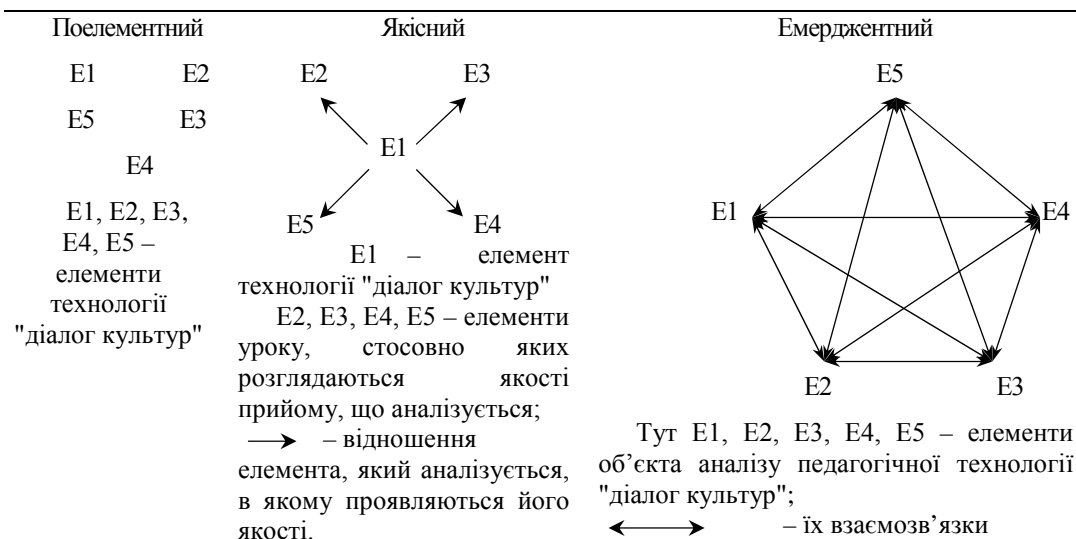

Рис. 1 Графи-схеми аналізу педагогічної технології "діалог культур"

На допомогу студентам також була розроблена пам'ятка, яка, на наш погляд, дала можливість майбутнім учителям швидше зорієнтуватися в новому для них педагогічному процесі, а також навчити визначати функціональність прийомів педагогічної технології "діалог культур". Наведемо приклад такої **пам'ятки**.

"Як визначити функціональність прийому педагогічної технології "діалог культур".

Визначити функціональність прийому – це означає визначити, якими аспектами іншомовної культури "збагатився" учень.

Пам'ятайте, виявлені потенційні переваги елементів прийому не завжди реалізуються. Для того, щоб оцінити, наскільки вони реалізуються, по-перше, зверніть увагу на емоційний стан учнів.

Якщо у них з'явився інтерес та бажання працювати з соціокультурним матеріалом, значить, запропонований прийом вплинув на учнів:

- або в розвивальному аспекті (якщо в учнів з'явилися мовленнєво-мислительні здібності, розширився їх лінгвістичний світогляд);
- або у виховному (якщо в учнів з'явилася почуття поваги до культури інших народів, гордості за свою культуру тощо);
- або у пізнавальному (якщо вони дізналися нову соціокультурну інформацію, цікаву для них);
- або в навчальному (якщо в них з'явилися певні соціокультурні вміння).

По-друге, зверніть увагу на відповіді учнів. Якщо учні відповідають, використовуючи моделі вербальної та невербальної комунікативної поведінки, соціокультурний лінгвістичний матеріал, значить, в учнів розвинулася соціокультурна компетенція. Наслідком цього є те, що в результаті впливу запропонованого прийому в суб'єктній та індивідній підструктурах учнів з'явилися новоутворення, що свідчить про функціональність цього прийому. Якщо в результаті такого аналізу Ви не знайшли ніяких новоутворень у підструктурах індивідуальності учня, то такий прийом не є функціональним.

У рамках педагогічної практики ми провели методичну олімпіаду, яка демонструвала результати самостійної роботи студентів до формування професійної компетентності. У I турі олімпіади був проведений "професійний "brain ring", у якому були запропоновані професійно-методичні завдання, що містили соціокультурну тематику. Наприклад: Ви знаходитесь у Великій Британії, які моделі вербальної комунікативної поведінки Ви будете використовувати якщо: а) Вас запросили на вечірку; б) Ви не можете знайти будинок за вказаною адресою; в) Ви запізнилися на вечірку; г) Ви бажаєте подякувати хазяїну за приємно проведений вечір тощо.

Студенти повинні були не тільки продемонструвати знання моделей вербальної комунікативної поведінки типових для носіїв мови в подібній ситуації, з урахуванням соціокультурних розбіжностей, які прийняті в Україні, а також запропонувати можливі технології роботи з даним матеріалом у школі.

У відбірковому турі брали участь усі студенти III курсу (54%), що є студентами експериментальних груп. У II турі олімпіади були запропоновані мікроелементи, відеофрагменти уроків з формування соціокультурної компетенції учнів, що передбачали коментування майбутніми вчителями матеріалів, які вони побачили і дозволяли таким чином виявити рівень сформованості професійної компетентності. III тур передбачав захист соціокультурно забарвленої наочності, виготовленої та використаної під час педагогічної практики. Це були цікаві соціокультурні проекти у вигляді вікторин, колажів, тематичних постерів, стінних газет, брошур бюро подорожей тощо.

Обробка відповідей студентів підтвердила, що різниця у професійній підготовці в експериментальних та контрольних групах досить значна. У студентів контрольних груп, які брали участь в олімпіаді, виникли певні

труднощі при виконанні професійно-педагогічних завдань. Це ще раз підтверджує необхідність формування ПСКК як основного компонента професійної компетентності.

Аналізу та корекції результатів першого контекстного включення в процес формування ПСКК надала впевненості майбутнім учителям перед завершальною самостійною творчою педпрактикою у школі, що являє собою друге контекстне включення. Воно передбачає побудову умов для ґрунтовного, глибокого і усвідомленого оволодіння педагогічною професією у вигляді сформованих на певному рівні всіх компонентів професійної компетентності, які пов'язані з досягненням "своєрідних вершин" творчого становлення і самоактуалізації у проєктувальній педагогічній діяльності з формування соціокультурної компетенції учнів. На цьому етапі майбутні вчителі повинні продемонструвати особистісні психолого-педагогічні й методичні соціокультурні знання; сформованість компетентності в базових педагогічних і методичних діях щодо використання засобів педагогічної технології "діалог культур" у вигляді самостійного проєктувального процесу формування соціокультурної компетенції учнів, уміння розробляти і захищати власні міні-проєкти моделі формування соціокультурної компетенції; проєктувати і реалізовувати соціокультурні ситуації. Значний акцент був спрямований на оволодіння студентами уміннями особистісної рефлексії формування власної професійної компетентності.

Відвідування уроків учителів школи та своїх однокурсників і коментування побаченого сприяло розширенню педагогічних знань студентів, розвитку критичного підходу до технологій, які вони бачили. Майбутні вчителі проводили порівняльний аналіз педагогічних технологій, які бачили, проводили їх експертизу, самостійно проєктували власні варіанти мікротехнології, захищали, оцінювали один одного. Всі дискусії продемонстрували самостійність і зрілість студентів, здатність до професійної оцінки того, що побачили, і самооцінки власного професійного досягнення. Це також надало майбутнім учителям впевненості у своїх силах і стимулював до творчості, нових пошуків під час формування соціокультурної компетенції учнів. Друге контекстне включення студентів у процес формування професійної компетентності є показовим засобом реалізації набутих професійних знань, умінь та навичок.

На наш погляд, студенти успішно справилися з цією задачею, продемонстрували палітру розроблених і апробованих ними прийомів, засобів педагогічної технології "діалог культур".

Дослідження показало, що професійна діяльність майбутніх учителів під час 2-х контекстних включень у процес формування професійної компетентності була націлена на формування ПСКК, яка проявилася в реалізації системи професійних соціокультурних знань, умінь, навичок, досвіду з формування соціокультурної компетенції учнів, імпровізації, фантазії, мисленнєвої активності, в уміннях вирішувати нестандартні соціокультурні педагогічні проблеми, приймати рішення оперативно, долати бар'єр некомпетентності, надавати своїм ідеям унікальності та оригінальності; приймати компромісні рішення, резюмувати та узагальнювати результати професійно-педагогічної соціокультурної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Вид-во Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Кремень В.Г. Національна освіта як соціокультурне явище // Учитель. – 1988. – № 2. – С. 10-17.
3. Левова Г.А. Формирование готовности студентов к продуктивной профессиональной самореализации. – Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Тольятти, 2003. – 22 с.
4. Маслыко Е.И. Коммуникативная методика обучения иностранным языкам как способ реализации программы Совета Европы // Нетрадиционные методы обучения иностранным языкам в вузе. Материалы республиканской конференции 14-15 июня, 1994-1995. – С. 44-56.
5. Медведева Л.С. Технология развития умения анализировать профессиональную деятельность учителя иностранного языка: Дисс. ... канд. пед. наук. – Липецк, 1999. – 153 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті: затверджено указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 // Освіта. – 2002. – 24 квітня-1 травня. – С. 2-4.
7. Пассов Е.И. Культурнообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация // Иноземні мови. – 2002. – № 4. – С. 3-18.

Матеріал надійшов до редакції 13.12. 2007 р.

Калинина Л.В., Калинин В.А. Контекстное включение будущего учителя иностранного языка в процесс формирования его профессиональной компетентности.

Данная статья посвящена возможности формирования профессиональной социокультурной компетенции как составной профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка во время педагогической практики в школе. Авторы рассматривают педагогическую практику как контекстное включение будущего учителя иностранных языков в процесс формирования профессиональной компетентности.

Л.В. Калініна, В.О. Калінін. Контекстне включення майбутнього вчителя іноземної мови в процес формування його професійної компетентності

Kalinina L.V., Kalinin V.O. Professional Development of Future English Teacher during Pedagogical Practice.

The article deals with the problems of the professional competence development of future English teacher, mainly its sociocultural aspect, during pedagogical practice at school. The authors analyse pedagogical practice at school as a contextual element of professional competence formation of prospective foreign language teachers.